

variance was enormous (Figure 2).

I fail to present a good explanation of the large variance in the Common Gull data. For Black-headed Gulls, we suggested that the strong tendency of the age categories to be geographically segregated in daytime represented a case of phenotype-limited ideal free distribution based on differences in foraging efficiency (Källander & Rosenkvist 2000). Why a similar segregation should be less pronounced in the Common Gull is unclear.

Also after correcting for distance from the presumed roosts, flocks behind agricultural machinery contained a higher proportion of juveniles than did resting flocks, suggesting that juveniles may have to compensate for a lower efficiency by spending more time foraging. The very low average proportion of juveniles in Common Gull flocks compared with that in flocks of Black-headed Gulls can no doubt to a large extent be explained by the method of calculation. However, this is not the only reason for the difference, because the proportion of juveniles was much lower in Common than Black-headed gulls in each of the 2-km zones. Also among migrating gulls at Falsterbo juveniles constituted a considerably smaller proportion in Common than Black-headed gulls (Olsen 1993) and may therefore indicate a lower rate of reproduction (and a larger population of non-breeding birds) in the former species.

Hans Källander, Postv. 2, SE-240 12 T. Hällestad, Sweden. E-mail: kallander.hans@telia.com

<https://doi.org/10.34080/os.v14.22800>

Häckning av småspov *Numenius phaeopus* på jordbruksmark inom Vindelns kommun in 2003

Whimbrel Numenius phaeopus breeding on farmland in Vindeln, Sweden in 2003

ADJAN DE JONG

I Sverige häckar småspoven huvudsakligen i norrlands inland på fjällhedar, myrar och blöta kalhyggen (Svensson m.fl. 1999, SOF 2002). Myrfågelinventeringarna i Västerbottens län på 1980-talet visade att småspoven förekommer allmänt i inlandet men sparsamt närmare kusten (Forslund m.fl. 1993). Inom

landskapet Västerbotten häckar de flesta småspovarna i dess nordvästra delar (Olsson & Wiklund 1999). En genomgång av 1990-talets fågelrapporter för landskapet Västerbotten ger endast en handfull observationer under häckningstid, samtliga med anknytning till myrar eller kalhyggen. Småspoven ingår inte i rapporterna för Södra Lappland. I Olsson & Wiklund (1999) och i Andersson m.fl. (2000) antyds att den häckande stammen av småspov i landskapet Västerbotten "... är under tillväxt och på expansion österut". Christer Olsson medger dock att påståendet bygger på intryck från en enda muntlig källa. Några faktiska belägg för påståendet finns inte.

Från Sverige finns inga rapporter om småspovar som häckar på jordbruksmark (SOF 2002). De gängse handböckerna (Glutz von Blotzheim m.fl. 1977, Cramp & Simmons 1983, del Hoyo m.fl. 1996) rapporterar heller ingenting om häckning på jordbruksmark. I den europeiska häckfågelatlasen (Hagemeijer & Blair 1997) nämns dock att arten väljer "... less often farmland...". Enligt den norska häckfågelatlasen häckar arten "... av og til på dyrket mark." (Gjershaug m.fl. 1994). I Finland har småspoven börjat häcka på jordbruksmark på senare tid (Hagemeijer & Blair 1997, Väisänen m.fl. 1998). Här lägger den sitt bo främst på nysådda kornåkrar och häckningsframgången är bra (Jari Valkama och Ralf Wistbacka, pers. comm.). I flera år har jag förgäves letat efter småspovar som häckar på jordbruksmark i Lappland (de Jong 2003, de Jong 2004).

Uptäckt och uppföljning

Sedan 2000 följer jag effekterna på fågellivet av restaurering och återinförandet av kreatursbete inom ramen för projektet "Landskapsvård och köttproduktion i Vindelälvens närområde". Den 22 maj 2003 besöktes jordbruksbyn Kulbäcksliden (kartruta 21J5g) för den första av årets två revirkarteringar. Söder om Kulbäcken stöttes en småspov från ett bo med tre ägg. Boet låg i övre delen av ett stort fält på frodig, frisk mark som sluttar tydligt åt nordöst mot Kulbäcken 300 meter längre bort. Fältet var bevuxet med insädd av framför allt klöver och timotej. Koordinaterna för boet var 1682654E, 7126866N (Rikets Nät).

Häckningen följdes genom ytterligare tre besök av mig (1, 15 och 22 juni) och sex besök av Henrik Sporrang, Vindeln (25 och 26 maj samt 3, 12, 17 och 18 juni). Fåglarnas närvaro och beteenden noterades. Skalen av tre av äggen samlades in efter att ungarna hade kläckts.

Häckningens tidtabell

Genom de täta besöken kunde tidtabellen för häckningen fastställas med stor noggrannhet. När boet hittades 22 maj fanns tre ägg i boet men vid besöket 25 maj fanns där fyra stycken ägg. Vadare av småspovens storlek lägger vanligtvis ett ägg om dagen även om intervall på två dagar kan förekomma. Kullen var därför fullagd inom tidsintervallet 22–24 maj. Vid besöket 17 juni (11:30) fanns två nykläckta ungar i boet och ett ägg höll på att kläckas (ett ägg saknades!). Dagen efter var boet tomt. Ruvningstiden var således 24–26 dagar, troligen 25 dagar. Detta är markant kortare än uppgiften i Cramp & Simmons (1983). Här anges 27–28 dagar medan uppgifter om 24 dagar avfärdas som opålitliga.

Äggdata

Äggen mättes med ett digitalt skjutmått med en noggrannhet av 0,01 mm. Bredden mättes två gånger med ett kvarts varvs rotation av ägget. Äggen vägdes på en digital våg med 0,1 grams noggrannhet. Ägg 1–3 vägdes vid tre tillfällen, ägg 4 endast vid två tillfällen.

Äggen var i medeltal 60,5 x 42,5 mm (Tabell 1). Motsvarande uppgifter för 99 ägg av storspov i mellersta norrlands kustland 2003 var 67,3 x 46,8 mm. De fem kortaste storspoväggen i detta stickprov var i genomsnitt 59,2 mm långa medan de fem smalaste äggen var 42,6 mm breda. Måtten hos de studerade småspovarnas ägg låg således inom den storleksvariation som förekommer hos storspovens ägg. Inte heller äggens färgteckning medgav en säker grund för artbestämning. Det sist lagda ägget var tydligt mindre och dess storlek och vikt (1 juni) var cirka 91% i förhållande till medeltalen för de övriga tre äggen.

Ägg minskar i vikt under ruvningen (Tabell 2). Under den första perioden om tio dagar hade ägg 1–3 minskat knappt en halv procent per dag. Under de följande fjorton dagarna ökade takten för viktminskningen något, speciellt för ägg 1 och 3. Detta kan ha berott på att dessa ägg hade kommit något längre i kläckningsfasen vid besöket 15 juni. När skalet och hinnorna innanför öppnas ökar vätskeförlusten. Viktminskningen liknar den som förekommer hos ägg av storspov (de Jong, opublicerade data).

Fåglarnas beteende

Fram till 15 juni sågs aldrig mer än en enda småspov inom området. Från början fanns det häckande stor-

Tabell 1. Mått på småspovarnas ägg (mm; äggens bredd mätta två gånger).

Measurements of the Whimbrel eggs (mm; breadth of the eggs measured twice)

Ägg nr <i>Egg no.</i>	Längd <i>Length</i>	Bredd 1 <i>Breadth 1</i>	Bredd 2 <i>Breadth 2</i>
1	61,54	43,00	43,23
2	61,43	42,82	42,79
3	59,11	42,95	43,00
4	59,88	41,16	41,19
Medel <i>Mean</i>	60,49	42,48	42,55

Tabell 2. Vikt av småspovarnas ägg (gram).
Weight of the Whimbrel eggs (grams)

Ägg nr <i>Egg no.</i>	22 maj	1 juni	15 juni
1	56,4	53,6	47,3
2	55,6	53,1	48,2
3	55,6	53,2	47,1
4	-	48,7	44,3
Medel <i>Mean</i>	55,9	52,2	46,7

spovar i närheten och länge misstänkte vi att häckningen var resultatet av ett blandäktenskap mellan småspov och storspov. Äggens storlek gav också ett visst stöd för denna teori. Att det alltid var småspoven som ruvade gjorde oss dock misstänksamma.

De ruvande fåglarna satt alltid mycket hårt på äggen och flög inte upp förrän man var ett fåtal meter från boet. När fågeln väl hade lämnat boet varnade den intensivt, främst flygande. Varnandet upphörde så fort man lämnat boets närhet.

Den 22 maj hördes en ropande småspov när jag var några hundra meter från boet. Detta kan ha varit en annan fågel än den som ruvade. Inte förrän vid besöket 15 juni hördes och sågs en spelande småspov på nytt. Då kom den "lediga" fågeln spelande

Landskap och boplatz för småspovhäckningen vid Kulbäcksliden. Översikt bilden (15 juni) visar platsen för boet med utsikt mot gårdarna norr om Kulbäcken. Boet låg två meter till höger om käppen. Samma dag togs närbilden av boet i den täta vallen. Tredje bilden visar situationen runt det övergivna boet 15 juni, efter slåtter och spridning av flytgödsel.

Habitat and nesting site of the Whimbrel at Kulbäcksliden. The first photo shows the surroundings of the nest (two metres to the right of the pole) facing north on 15 June. The nest itself was well hidden in the lay on that day. The third photo shows the situation at the deserted nest on 22 June when the field had been cut and manure spread.

från fältet öster om fältet där boet låg och bekräftade därmed äntligen att det var fråga om en "riktig" småspovhäckning. Båda fåglarna varnade intensivt när jag var vid boet. Så skedde också vid besöket 17 juni.

Mot bakgrund av fåglarnas diskreta beteende under ruvningsperioden måste upptäckten av boet betraktas som en ren lyckträff. Man kan undra hur många bon av småspov man har passerat oupptäckta.

Inget lyckligt slut?

När kläckningen hade påbörjats tog jag kontakt med brukaren av fältet där boet låg. Jag bad honom att slå återstående delen av fältet inom 48 timmar, innan ungarna lämnade boet. Han var mycket intresserad och tillmötesgående men konstaterade att det fanns

flera praktiska svårigheter med detta. Han lovade dock att göra vad han kunde, men senare kunde vi konstatera att slåttern av området runt boet hade skett efter det att ungarna lämnat boet. Vid slåttern hade han sparat ett stråk på några meters bredd.

Vid besöket 18 juni fanns fortfarande en adult fågel kvar i området. Denna varnade dock betydligt mindre ihärdigt än fåglarna hade gjort tidigare. Inga småspovar kunde längre upptäckas inom byns odlade område 22 juni. Tyvärr visade således besöken 18 och 22 juni att slutresultat av häckningen med all sannolikhet blev negativt. Runt byn finns inga marker som vi bedömer att småspovfamiljen kan ha utvandrat till. Förmodligen dödades ungarna i samband med slåttern 17 eller 18 juni. En annan förklaring kan vara att ungarna blev mycket exponerade på det nyslagna fältet och föll offer för predatorer.

Varför just Kulbäcksliden?

Byn Kulbäcksliden ligger som en ö av jordbruksmark i skogslandskapet. För närvarande finns endast ett aktivt jordbruk med mjölkkor kvar men byns marker brukas ändå fullständigt, majoriteten rätt intensivt. Många av utmarkerna kring byn brukas däremot inte längre. Kulbäckens meandrar mer eller mindre naturligt genom ett kuperat landskap och här finns både betade bäckstränder, sumpiga strandängar och sandiga rasbranter. Allt i miniatyr då hela den öppna arealen i byn inte överstiger 52 hektar. I Kulbäcksliden har under de senaste åren rödbenor och ljungpipare observerats under omständigheter som tyder på häckning (egna observationer). Ingen av dessa arter är kända som häckfåglar på jordbruksmark i Västerbotten. Fågellivet i allmänhet är också rikt i byn.

Vår gissning är att Kulbäckslidens attraktionskraft för norrländska vadare beror på att byn är ett "lagom" stort område med jordbruksmark med välhävda åkrar och betesmarker, tillgång till öppet vatten, hög diversitet i landskapets utformning samt med relativ närhet till skogslandskapets myrmarker och hyggen.

Början av en trend?

Häckningen i Kulbäcksliden skulle kunna vara början av en utveckling mot regelbunden häckning på jordbruksmark, motsvarande den i Finland. Det är därför angeläget att fågelinventeringarna av jordbruksmarker i norrländs inland fortsätter.

Tack

Ett stort tack till Henrik Sporrang för kompletterande besök hos småspovarna. Utan dessa hade flera frågor förblivit obesvarade. Tack också för värdefulla synpunkter på tidigare versioner av detta manuskript. Ett tack till Göran Gustafssons Stiftelse för natur och miljö i Lappland för tidigare års studier av spovarnas förekomst i Lappland.

Referenser

- Andersson, S., Hansson, P., Lessmann, J., Olsson, C. & Strengbom, J. 2000. Fågelrapport för Västerbotten och Södra Lappland 1999. *Fåglar i Västerbotten*, supplement 14.
- Cramp, S. & Simmons, K.E.L. (red.) 1983. *Handbook of the birds of Europa, the Middle East and North Africa. The birds of the Western Palearctic*. Vol. 3. Oxford University Press. Oxford, London, New York.
- de Jong, A. 2003. *Storspoven i Lappland*. Rapport över verksamhetsåret 2002 till Göran Gustafssons Stiftelse. Stencil.

- de Jong, A. 2004. Häckning av småspov på skogsbilväg. *Fåglar i Norrbotten*. in press.
- del Hoyo, J., Elliott, A. & Sargatal, J. (eds.) 1996. *Handbook of the birds of the world*. Vol. 3. Lynx Edicions, Barcelona.
- Forslund, M., Forslund, S.R. & Löfroth, M. 1993. Våtmarker i Västerbottens län. *Länsstyrelsen Västerbottens län: meddelande 1/93*. Umeå.
- Gjershaug, J.O., Thingstad, P.G., Eldøy, S. & Byrkjeland, S. (red.) 1994. *Norsk fugleatlas*. Norsk Ornitologisk Forening. Klæbu.
- Glutz von Blotzheim, U.N., Bauer, K.M. & Bezzel, E. 1977. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Band 7, 2. teil. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- Hagemeijer, E.J.M. & Blair, M.J. (Editors) 1997. *The EBCC Atlas of European breeding birds. Their distribution and abundance*. T & AD Poyser. London.
- Olsson, C. & Wiklund, J. 1999. *Västerbottens fåglar*. Umeå. SOF. 2002. *Sveriges fåglar*. 3:e upplaga. Stockholm.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas*. Vår Fågelvärld, supplement 31. Stockholm.
- Väisänen, R., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998. *Muuttuva pesimälinnusto*. Otavan Kirjapaino, Keuruu.

Summary

A pair of Whimbrel bred on a field with ley at the village of Kulbäcksliden, Vindeln county in the north of Sweden (19°35'E, 64°13'N). This is the first time the species was recorded breeding on farmland in Sweden, although breeding in this habitat is known from both Norway and Finland.

The nest was found on 22 May, containing three eggs. Later the clutch contained four eggs. Their average size was 60.5 x 42.5 mm (Table 1). The egg that was laid after the visit on 22 May was markedly smaller than the other three (91%). The size of the eggs is well within the range of the size of eggs of the Curlew from the same region in the same year (N=99; de Jong unpublished data). The coloration of the eggs was not distinguishable from Curlew eggs either. During incubation, the eggs lost slightly more than 0.5% of their weight per day.

The incubation period ranged between 24 and 26 days (probably 25 days), depending on assumptions of rate of laying. Thus the notation in Cramp & Simmons (1983) "... reports of 24 days not reliable." should not be taken for granted.

The Whimbrels behaved very inconspicuously. Apart from a bird heard at a distance shortly before the nest was found, the first time a second bird was noticed was on 15 June, when the eggs had started to hatch. The incubating bird was never flushed until we were only a few meters from the nest. This behaviour makes the species very easily overlooked during the incubation period.

At least three chicks hatched on 17 June. The day

after no chicks and only one, unexpectedly unworried, parent was present. The field had been harvested that day and, although the farmer left a few meters around the nest untouched, the chicks were most certainly killed, either by the farming activity or predation.

Nevertheless, this could be the beginning of a trend towards Whimbrels breeding regularly on farmland in the north of Sweden. This calls for continued surveys of farmland breeding birds in the region.

Adjan de Jong, Hössjö 115, 905 86 Umeå

Häckning av försärla *Motacilla cinerea* och strömstare *Cinclus cinclus* i trädhåll

Grey Wagtail Motacilla cinerea and Dipper Cinclus cinclus breeding in tree cavities

DAN LUNDBERG

I en rapport om holkhäckande rödhake uppmanade Enemar (2002) ornitologerna att rapportera ovanliga boplaceringar för att skapa ett bättre underlag för framtida analyser av vilka faktorer som styr en arts val av plats för bobygget. Jag gjorde några intressanta sådana iakttagelser under våren 2001, vilka beskrivs nedan. Häckningarna av försärla *Motacilla cinerea* och strömstare *Cinclus cinclus* skedde i Säveåns naturreservat vid Floda ca 30 km nordost om Göteborg, där vi gjorde häckningsbiologiska studier av drillsnäppa *Actitis hypoleucos* under ledning av Malte Andersson vid Zoologiska institutionen, Göteborgs universitet. I området fanns cirka 23 häckningar av försärla och sju häckningar av strömstare.

Forsärla *Motacilla cinerea*

Boet låg placerat i ett trädhåll i en al cirka 1,7 meter över markytan. Det låg i en vågrät fördjupning på ca 20 cm. I mina egna studier har jag aldrig tidigare sett ett försärlbo placerat så här. Det närmaste jag kan komma bland egna iakttagelser är ett bo under en stubbe eller ett bo i en bråte i en fors vid Noppikoski. Forsärlans vanligaste boläge brukar vara i stenmurar

eller stenskravel eller under olika byggnadsverk som broar och kvarnar, sågverk och kraftverk. Dessa placeringar liknar de ”naturliga” boplaceringar som jag funnit på klippphyllor och liknande platser. Jag har i samband med studier av arten uppskattningsvis sett 500–800 bon, vilket understryker hur sällsynt häckning i trädhåll måste vara. Boet blev tyvärr plundrat av en mink eller annat mårddjur.

Tyler (1972), som analyserade 699 brittiska bokort för försärla från åren 1938–1969, skriver att ingen av häckningarna hade angivits ligga i träd. Dock noterar han att enstaka trädhäckningar tidigare har rapporterats i Storbritannien. En sådan skedde i grenverket av en stor gren, således ej i ett hål (Hayman 1954). Tyler (1972) refererar också till Brown (1924), men jag har inte kunnat finna något om trädhäckning i denna referens. Trädhäckningar måste således överlag vara extremt sällsynta.

Strömstare *Cinclus cinclus*

Jag såg vid flera tillfällen strömstare som flög in i ett hål i ett träd (alm eller lind). Trädet hade 1,5–2 meter ovan marken delats i tre stamdelar (höjden berodde på vilken sida av trädet man mätte). Trädet stod alldeles i vattenkanten och en av stamdelarna hade brutits av och försvunnit med strömmen. I den avbrutna stamdelen fanns en fördjupning. Boet låg i denna ca 40 cm upp från den punkt där stammarna delade sig. Jag kunde nå bokanten och höra ungarna tigga men kunde inte nå dem för ringmärkning och räkning av antalet. En vecka senare fanns dock minst fyra tiggande ungar i strandkanten. Det kan mycket väl ha varit flera eftersom en normal kull brukar innehålla fyra till sex, i medeltal fem ungar (Cramp 1988).

Brewer (2001) nämner broar, holkar under broar, hål i väggar, rör, kulvertar och klippväggar som boplatser, men säger inget om trädhåll. Perry (1983) hittade inga av 41 bon i trädhåll. Vid en studie i Norge (Andersson & Wester 1975) angavs två av 84 bon vara placerade i en kategori ”övriga”, vilket naturligtvis kan ha varit trädhåll, men i så fall borde rimligen en så ovanlig placering ha omnämnts. I en brittisk analys (Shaw 1978) av 1159 bon uppgavs 33 (2,8%) ligga i trädhåll, men ingen beskrivning av hålen ges. De kan med andra ord ha varit hur stora som helst, t.ex. en stor öppning i en gammal ek och alltså inte något hål i egentlig mening. Robson (1956) anger att 6 av 60 bon låg i en kategori ”övriga”, men säger inget om trädhåll. Efteland & Kyllingstad (1984) placerade också 6 av 60 bon i en kategori ”övriga”, men ingen angivelse av trädhåll